

PHILIP J. KAIN • **Marx ve Etik**

PHILIP J. KAIN 1943 yılında doğan Kain, San Diego'daki Kaliforniya Üniversitesi'nde felsefe doktorasını tamamladıktan sonra çeşitli üniversitelerde ders verdi. Post-Kantçı felsefe üzerine yaptığı çalışmalarla tamınan Kain'in başlıca ilgi alanları siyaset felsefesi, özellikle Hegel, Marx, Nietzsche ve Kant'tır. Yayımlanmış çok sayıda makalesi ve kitabı olan Kain, Santa Clara Üniversitesi'nde felsefe profesörüdür.

Marx and Ethics

© 1998 Philip J. Kain

Bu kitabın yayın hakları Oxford Publishing Limited'den alınmıştır.

İletişim Yayınları 3289 • Politika Dizisi 234

ISBN-13: 978-975-05-3492-8

© 2023 İletişim Yayıncılık A.Ş. / I. BASIM

1. Baskı 2023, İstanbul

EDITÖR Kıvanç Koçak

DIZI KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ ve *DIZIN* Oben Üçke

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

PHILIP J. KAIN

Marx ve Etik

Marx and Ethics

ÇEVİREN *Yavuz Kılıç*

*Öğretmenim ve arkadaşım, kardeşim
S. Robert Smith için...*

ÇEVİRENİN NOTU

Türkçe metni İngilizce metinle karşılaştırarak çevirinin daha sorunsuz olmasını sağlayan ve çeviride desteklerini esirgemeyen değerli dostum Erdem Özkan'a çok teşekkür ederim. Yine de çeviride görülebilecek kusurlar varsa, elbette bunlar bütünüyle bana aittir.

Y.K.

İÇİNDEKİLER

<i>KISALTMALAR</i>	9
TEŞEKKÜR	11
Giriş	13
BİRİNCİ BÖLÜM	
Aristoteles, Kant ve Genç Marx'ın Etiği (1835-1843)	31
İKİNCİ BÖLÜM	
Kantçı ve Aristotelesçi Etiğin Sentezi (1844)	77
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
Ahlâklılığın Ortadan Kalkması (1845-1856)	117
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
Ahlâklılık ve Diyalektik Metot (1857-1883)	177
BEŞİNCİ BÖLÜM	
Ahlâklılığın Aşılması	237
<i>KAYNAKÇA</i>	273
<i>İsim Dizini</i>	283

KISALTMALAR

AD	Engels, <i>Anti-Dühring</i>
AE	Schiller, <i>On the Aesthetic Education of Man</i>
C	Marx, <i>Capital</i>
CHPL	Marx, <i>Critique of Hegel's Philosophy of Law</i>
CHPLI	Marx, "Introduction to the Critique of Hegel's Philosophy of Law"
CJ	Kant, <i>Critique of Judgment</i>
CM	Marx, "Comments on Mill's Elements of Political Economy"
CPE	Marx, <i>Critique of Political Economy</i>
CPR	Kant, <i>Critique of Pure Reason</i>
CPrR	Kant, <i>Critique of Practical Reason</i>
"Critique"	Wood, "The Marxian Critique of Justice"
CWF	Marx, <i>Civil War in France</i>
EAP	Schiller, <i>Essays Aesthetical and Philosophical</i>
EPM	Marx, <i>Economic and Philosophical Manuscripts</i>
EW	Hobbes, <i>English Works of Thomas Hobbes</i>
F	Kant, <i>Foundations of the Metaphysics of Morals</i>
G	Marx, <i>Grundrisse</i>
GI	Marx ve Engels, <i>German Ideology</i>
GKPO	Marx, <i>Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie</i>
"Gotha"	Marx, "Critique of the Gotha Program"
GPR	Hegel, <i>Grundlinien der Philosophie des Rechts</i>

HF	Marx ve Engels, <i>Holy Family</i>
IUH	Kant, “Idea for a Universal History”
JQ	Marx, “On the Jewish Question”
KGS	Kant, <i>Kant’s gesammelte Schriften</i>
MECKW	Marx ve Engels, <i>Marx Engels Collected Works</i>
MEW	Marx ve Engels, <i>Marx Engels Werke</i>
MJH	Marx, <i>Justice, and History</i> , ed. M. Cohen vd.
NE	Aristoteles, <i>Nicomacheas Ethics</i>
OC	Rousseau, <i>Oeuvres complètes</i>
PG	Hegel, <i>Phänomenologie des Geistes</i>
PH	Hegel, <i>Philosophy of History</i>
PP	Kant, <i>Perpetual Peace</i>
PS	Hegel, <i>Phenomenology of Spirit</i>
“Reply”	Wood, “Marx on Right and Justice. A Reply to Husami”
SC	Marx ve Engels, <i>Marx Engels Selected Correspondence</i>
SCn	Rousseau, <i>Social Contract</i>
SW	Hegel, <i>Sämtliche Werke</i>
SWN	Schiller, <i>Schillers Werke: Nationalausgabe</i>
TF	Marx, “Theses on Feuerbach”
TSV	Marx, <i>Theories of Surplus Value</i>
VPP	Marx, <i>Value, Price, and Profit</i>

TEŞEKKÜR

Kitabın önceki bir taslağını okuyup yorumladıkları, birçok uzun ve hararetili tartışmalar yürüttükleri ve dostlukları için Annette Aronowicz ile Michael Brint'e teşekkür etmek istiyorum.

Birinci ve İkinci Bölüm'ün bazı kısımları ilk olarak "The Young Marx and Kantian Ethics" başlığıyla *Studies in Soviet Thought*'ta yayımlanmıştı (31 (1986), s. 277-301, D. Reidel Publishing Company). Bu yazı, yayıncının izniyle burada yeniden yayımlandı.

Üçüncü Bölüm'ün bazı kısımları ilk olarak "Marx and the Abolition of Morality" başlığıyla *The Journal of Value Inquiry*'de yayınlanmıştı (18 (1984), s. 283-297). Bu yazı, editörün izniyle burada yeniden yayımlandı.

Dördüncü Bölüm'ün bazı kısımlarıysa ilk olarak "Marx, Justice, and the Dialectic Method" başlığıyla *The Journal of the History of Philosophy*'de yayımlanmıştı (24 (1986), s. 523-546). Bu yazı da editörün izniyle burada yeniden yayımlandı.

P.J.K.

Giriş

Marx'ın, düşüncesinin her döneminde sadık kaldığı tek bir etik kuramı olduğunu düşünmediğimden, bu kitaba *Marx'ın Etiği* değil de *Marx ve Etik* adını verdim. İlk yazılarında Marx'ın etiği, Kant'ın koşulsuz buyruğundakine (*categorical imperative*) çok benzer bir evrenselleştirme kavramıyla bağlantı kurmaya çalıştığı, Aristoteles'in etiğinde rastladığımız bir öz kavramına dayanır. *Alman İdeolojisi*'nde Marx, bir tarihsel materyalizm öğretisi geliştirir, bu Kantçı ve Aristotelesçi öğeleri terk eder ve aslında etiğin biricik olanaklılığını tümüyle reddeder. Sonraki yazılarında ilk eserlerinkinden farklı bir etik kuramını yeniden ortaya koyar.

Benim Marx'la ilgili yorumum, Marx üzerine yazan çağdaş kimi düşünürlerinkinden çok keskin biçimde farklı. İzin verirseniz, Marx üzerine yazan düşünürlerin günümüzdeki durumunu anahatlarıyla göstermeye ve bu arka plana karşı görüşlerimi açıklamaya çalışayım.

Marx'ın pek çok metni 20. yüzyılın ikinci çeyreğine dek keşfedilip yayımlanmamıştı. 1844'te yazdığı erken dönem eseri *Ekonomik ve Felsefi El Yazmaları*'nin ve özgün biçimde 1845-1846'da kaleme alınan *Alman İdeolojisi*'nin tam baskısı ilk kez ancak 1932'de yayımlanmıştır. 1857-1858'de yazılan sonraki

bir eseri *Grundrisse* ise ilkin 1939'da ve 1941'de yayımlanmıştır. Bu metinlerin yayımlanması –bunların hepsi çok önemli metinlerdir–, Marx'ın entelektüel gelişimine ilişkin geleneksel anlayışı ciddi biçimde sarstı. Bu durum özellikle, erken dönem Marx'ın sonraki dönem Marx'la ilişkisinin nasıl anlaşılabilceği konusunda Marx üzerine yazan düşünürlerde bir dizi sorun ve anlaşmazlık yarattı. Bu sorunlarla kendilerini ilgili gören araştırmacılar kabaca üç ekole ayrılabilir.

Birinci ekol, Marx'ın düşüncesinde özde bir bütünlük olduğunu düşünenlerden oluşur. Bu kişiler genellikle erken dönem Marx'ın felsefi ve hümanist yazıları üzerine odaklanırlar ve bunların bize sonraki dönem Marx'ı anlamamızın temelini verdiklerini öne sürerler. Onların amacı, bir bütün olarak Marx'ın, son bilimsel yazılarında bile, tam bir hümanist olduğunu göstermektir.

İkinci ekol karşıt bir yaklaşım içindedir. Bu yaklaşım, Marx'ın düşüncesinde bir kopma olduğunu öne sürer. Bu yaklaşımın en ilginç temsilcisi, erken dönem Marx'ı ve pre-Marksist olarak onun hümanizmini reddeden ve sonraki dönem bilimsel Marx'ın gerçek Marx olduğunu düşünen Althusser'dir. Althusser'e göre, Marx'ın düşüncesi dört döneme ayrılır: 1) 1840-1844 erken dönem eserleri, 2) Kopma dönemine ilişkin eserleri (1845-1846, "Feuerbach Üzerine Tezler" ve *Alman İdeolojisi*), 3) 1845-1857 geçiş dönemi eserleri, 4) 1857-1883 olgunluk dönemi eserleri.¹

Üçüncü ekol, pek çok durumda, Marx'ın düşüncesinde özde bir bütünlük olduğunu varsayarak başlar, sonra da temel karışıklıkların bu bütünlükten geçtiğini öne sürerek devam eder. Örneğin Gouldner, "iki Marx" olduğunu iddia eder. Gouldner'a göre, bilimsel Marksizm nesnel koşullara, kişinin hesaba katılmadığı kör yasalara ve belirlenimciliğe (*determinism*) vurgu yapar. Buna karşın eleştirel Marksizm, amaçlı eyleme, istenççiliğe (*voluntarism*), insani ideallere ve özgürlüğe vurgu yapar.² Gouldner'a göre, bu karşıt eğilimler hem Marx'ta hem de sonraki Marksist geleneğe görülebilir.

1 L. Althusser, *For Marx*, çev. B. Brewster (Londra: NLB, 1977), s. 28-35.

2 A. Gouldner, *The Two Marxisms* (New York: Seabury, 1980), s. 32-35, 58 vd.

Son on beş yıldır Marx'ın entelektüel gelişimi üzerine kendi yorumumu ortaya koymaya çalışmaktayım ve bu ekollerin her birinde sorunlar olduğunu belirttim.³ *Schiller, Hegel and Marx*'ta, Marx'ın devlet, toplum ve emek, yabancılaşma ve antik Yunan'ın estetik ideali üzerine görüşlerini inceledim. *Marx' Method, Epistemology, and Humanism*'de çalışmamı onun doğa ve öz öğretisini, epistemolojisini ve metodunu kapsayacak şekilde genişlettim. Bu kitaptaysa Marx'ın etik üzerine görüşlerini inceleyeceğim.

Kanımcıca, Marx'ın düşüncesinde özde bir bütünlük gören ekolün görüşüyle ilgili temel sorun, çoğunlukla dile getirildiği gibi, yüzeysel olmasıdır. Onun düşüncesini pürüzsüz ve birleşik bir bütün içinde birbirine bağlamaya çalıştıklarında, bu kuramcılar farklı dönemlerde Marx'ın düşüncesinde görülen önemli değişiklikleri ve gelişmeleri görmezden geliyor ve bu dönemler arasındaki farklılıklara önem vermiyor ya da küçümşüyorlar. Buna bir örnek verirsek, özde bütünlük kuramcıları, Marx'ın ilk yazılarında kullandığı öz kavramı ya da onun toplumsal ve siyasal kuramı, yabancılaşma üzerine görüşleri, metodu ve epistemolojisi ya da doğa öğretisi için öz kavramının radikal etkileri üzerine yeterli bir kavrayışa çok nadiren ulaşmaktalar. Üstelik özde bir bütünlük olduğunu söyleyen kuramcılar, Marx'ın *Alman İdeolojisi*'de bu anlayışı terk ettiği, daha sonra görüşlerini temelden değiştirdiği ve yeni bir yönde geliştirmeye başladığı sonucundan uzak durmak istiyorlarsa, bu kavramın ne anlama geldiği konusunda derinlemesine ve yeterli bir incelemeden kaçınmak zorundadırlar.

Özellikle özde bir bütünlük olduğunu savunanlar, Marx'ın etiği üzerine çalışmaya başladıklarında en azından iki hata yaparlar. Onlar Marx'ın erken dönem öz kavramını sulandırır ve *Alman İdeolojisi*'nde bulunan belirlenimciliğe değer vermezler. Ben, erken dönem yazılarındaki, özellikle *Ekonomik ve Felsefi El Yazmaları*'ndaki Marx'ın etik üzerine görüşlerinin *Al-*

3 P.J. Kain, *Schiller, Hegel, and Marx* (Montreal: McGill-Queen's University Press, 1982) ve *Marx' Method, Epistemology, and Humanism* (Dortrecht: D. Reidel, 1986).

man İdeolojisi'ndeki görüşlerle bağdaşmaz nitelikte olduğunu göstermeye çalışacağım. Erken yazılarında Marx'ın öz kavramı, etiğinin temelini oluşturur. *Alman İdeolojisi*'de Marx bu öz kavramını reddeder ve bu noktada en azından kendi entelektüel gelişmesinde, etiği olanaksız kılacak bir belirlenimciliği içinde barındıran bir tarihsel materyalizm öğretisi geliştirir ve ahlaklılığı komünist toplumda ortadan kalkacak ideolojik bir yanılısama olarak reddeder.

Özde bütünlüğü savunan kuramcılarının tipik bir argümanı şöyledir: Marx'ın görüşleri bireyler ve toplumla ilgili etik temelli bir kavrayışa dayanır. Bu etik yaklaşımın temeli insan doğası ya da insanın özüne ilişkin bir kuramdır. Marx'a göre, kapitalist toplumda yabancılaşırız ve böylece özümüzü gerçekleştiremeyiz. Komünist toplum yabancılaşmayı aşan, insani özü gerçekleştirmesini sağlayan toplumsal ilişkiler ve kurumlar oluşturan, böylece bireyin tam ve özgür gelişmesini mümkün kılan toplum olarak düşünülür. Dolayısıyla sıklıkla iddia edilir ki, bu genel düşünce, Marx'ın toplumu incelemeye yönelik bilimsel yaklaşımıyla bağdaşır niteliktedir ve bu yüzden de Marx olguları değerlerle birleştirir.⁴

Bu iddialar öylesine genel ve kendine özgü olmaktan uzaktır ki, aslında bir bütün olarak Marx'ın düşüncesi hakkında doğru olmaya yaklaşırlar ama aynı zamanda bize pek fazla şey söylemezler. Marx'ın düşüncesi yeterince yüksek bir soyutlama ve genelliği düzeyinde incelenirse onda bir süreklilik olduğu anlaşılacaktır. Yabancılaşmanın aşılması ve bireyin tam gelişimini gerçekleştirmesi için toplumun dönüştürülmesi gerektiği her zaman Marx'ın görüşüdür. Ama bu görüş çok yüzeyseldir. Dikkatlice incelersek, Marx'ın düşüncesinin odağında bu görüşlerin çok farklı biçimde anlaşıldığını ve Marx'ın düşüncesinin farklı dönemlerinde tamamen farklı anlamları olduğunu görürüz. Özde bütünlük olduğunu savunan kuramcılar buna derin-

4 Örneğin bkz. D. Kellner, "Marxism, Morality, and Ideology", *Marx and Morality*, ed. K. Nielsen ve S.C. Patent, *Canadian Journal of Philosophy*, ek cilt 7 (1981), s. 94-95. Ayrıca, J. McMurtry, *The Structure of Marx's World-View* (Princeton University Press, 1978), s. 6-7 vd., 20 vd., 29, 32-33, 34 vd., 53, 170, 222-223, 233.

lemesine bakmazlar. Örneğin Marx'ın yabancılaşmanın aşılması ve bireyin tam gerçekleşmesi kuramının, her zaman bireyin etik bakımdan kavranışına dayandığı ya da insanın doğası ve ya özüne dayandığı durumda hal böyle değildir. *Alman İdeolojisi*'nde durum böyle değildir ve en azından bu metinde, etik bakımdan kavrayışlar bilimle bağdaşabilir nitelikte değildir. Erken dönem Marx'ın öz kavramını ayrıntılı ve derinlemesine incelersek, Birinci ve İkinci bölümlerde bunun nedenlerini göstereceğim gibi, öz kavramının Marx'ın özgürlük kavramının temeli olduğunu görürüz. Erken dönem Marx için özümüz varoluşta nesneleştğinde, kendi kendini belirleyen olarak özgürlük mümkündür; o zaman, var olan nesnelere ararken bu nesnelere yabancı ya da bağımlı/heteronom (*heteronomous*) olarak görünemezler – nesnelere özümüzün parçaları olmuştur ve bu nedenle nesnelere ilişkimiz özgürdür ve kendi kendine belirlenir. *Alman İdeolojisi*'nde, bu öz kavramı ve hatta kendi kendini belirleme olarak anlaşılan özgürlük kabul edilmez. Olguların değerlere nasıl uygulanacağını açıklayan yine Marx'ın öz kavramıdır. Bu, şeyleri ya da olguları betimsel olarak incelememize olanak sağlar. Şeylerin özünde ne olduğunu nesnel olarak betimleyebiliriz. Ama aynı zamanda, şeyler alışılmış biçimde ele alınabilir. Şeyler kendi özlerini tam olarak gerçekleştireceklerse, onların nasıl gelişmesi gerektiğini söyleyebiliriz. Değerler ile olguları birleştirmeye yönelik genel bir çaba olan bu yaklaşımdan, *Alman İdeolojisi*'nde kesinlikle vazgeçilmiştir diye düşünüyorum.

Dahası, özde bütünlük olduğunu savunan kuramcılar, *Alman İdeolojisi*'ni tartışmaya başladıklarında, genellikle tarihsel materyalizmin çok yumuşak bir yorumunu savunurlar ve onun içinde barındırdığı belirlenimcilik düzeyini önemsizmiş gibi gösterirler. Bu kuramcılar, sıklıkla kendi yorumlarına ters düşen ve başkalarının yanlış okuduğu⁵ güç paragraflardan uzak dururlar. Bunlar bize çoğunlukla, Marx'inkinden ziyade etik ve belirlenimciliğin uyusabilirliğine ilişkin kendi görüşle-

5 Örneğin bkz. G.G. Brenkert, *Marx's Ethics and Freedom* (Londra: Routledge & Kegan Paul, 1983), s. 25 vd., 27.